

## Enkele kanttekeningen bij het onderzoek van de openlucht-recreatie

J. C. Heytze

Staatsbosbeheer, Afdeling Recreatie

Dat het vrijetijdsgebeuren een steeds belangrijker plaats in de maatschappij gaat innemen wekt weinig verbazing. Toch kan rustig worden aangenomen dat, indien het mogelijk zou zijn geweest om bijvoorbeeld in de vijftiger jaren de huidige functie van het vrijetijdsgebeuren te voorspellen, men toen wel degelijk verrast zou zijn geweest en wellicht de voorspelling ernstig in twijfel zou hebben getrokken. Er zijn voldoende aanwijzingen in deze richting hoewel hieromtrent weinig te bewijzen valt. Hetgeen hier is geconstateerd is ogenschijnlijk niet meer dan een intrigerende gedachte in verband met het feit dat de huidige recreatieverschijnselen zo algemeen aanvaard zijn. De m.i. verrassende ontwikkeling wordt echter om nog een reden hier vermeld, nl. omdat ondanks het feit dat in de laatste decennia vanuit de sociale wetenschappen in toenemende mate aandacht wordt besteed aan de vrijetijdsbesteding er nauwelijks studie is ondernomen naar het procesmatig verloop in de tijd.

De studies tot nu toe verricht beperken zich in hoofdzaak tot het maken van momentopnamen van bepaalde recreatieverschijnselen. In de enkele gevallen dat deze studies worden herhaald kunnen recreatietrends worden aangetoond. Echter gericht onderzoek naar de ontwikkeling van het vrijetijdsgebeuren is tot nu toe achterwege gebleven, hoezeer ook het belang van dit onderzoek wordt ingezien zeker in verband met het aangeven van ontwikkelingslijnen voor de toekomst. De reden hiervoor is vooral dat allerlei instanties en organisaties werkzaam op het gebied van de vrijetijdsbesteding de mogelijkheden die zij hebben om onderzoek te laten verrichten vooral benutten voor het zoeken naar concrete oplossingen voor meestal praktische recreatieproblemen. Het gaat dus voornamelijk om toegepast wetenschappelijk onderzoek. Een accent wordt gelegd op die speciale vorm van vrijetijdsbesteding die in de open lucht plaatsvindt en dan nog in het bijzonder zoals die tot uiting komt in de massale trek naar buiten.

Hoewel ik niet over een inventarisatie beschik van het hele pakket aan onderzoekingen heb ik sterk de indruk dat het onderzoek zich wat te veel richt op

het verschijnsel openlucht-recreatie, daardoor het verschijnsel vrijetijdsbesteding in zijn totaliteit wat verwaarlozend.

Op grond van de gedachte dat juist kennis van de samenhangen van verschillende vormen van vrijetijdsbesteding inclusief de openlucht-recreatie van belang is, is m.i. onderzoek in de breedte noodzakelijk.

Door de financiële middelen en beschikbare onderzoekscapaciteit vooral te bestemmen voor het toegepast wetenschappelijk onderzoek blijft er weinig ruimte over voor de studie van allerlei achterliggende factoren, die het vrijetijdsgedrag kunnen beïnvloeden. Dit is het onderzoek in de diepte. Het gaat hierbij om factoren zoals sociale normen – regels hoe men zich dient te gedragen – en sociale waarden – algemene criteria op grond waarvan eigen gedrag en dat van anderen wordt beoordeeld.

Of welk ideaal beeld hebben de verschillende sociale milieus van de vrijetijdsbesteding en in hoeverre komt dit tot uitdrukking in hun feitelijk gedrag en indien verschillen optreden, wat zijn hiervan de oorzaken. Van belang is ook na te gaan of er wezenlijke verbanden liggen tussen bijv. allerlei sociale variabelen zoals opleiding, beroep, gezinsfase, autobezit etc. en uitingen van recreatiegedrag. Ook het speuren naar psychische achtergronden mag niet achterwege blijven.

Ik geef hier slechts schetsmatig aan enkele onderzoekstaken die kunnen worden gerangschikt onder de noemer fundamenteel onderzoek. Voor iedereen die maar een beetje vertrouwd is met het onderzoek zal het duidelijk zijn, dat de resultaten van het fundamentele onderzoek de voedingsbodem vormen voor het toegepaste onderzoek. In verschillende sociologische studies van de openlucht-recreatie worden aanzetten gedaan tot fundamenteel onderzoek, echter zodanig dat weinig of niet wordt afgeweken van de onderzoeksprocedure die nodig is om naar algemene praktijkoplossingen te zoeken voor bepaalde recreatieproblemen. Een dergelijke combinatie van toegepast wetenschappelijk onderzoek met fundamenteel wetenschappelijk onderzoek is daarom bepaald niet ideaal. Scheiding van beide onderzoekstypen is dan ook sterk aan te bevelen.

## Het toegepast wetenschappelijk onderzoek

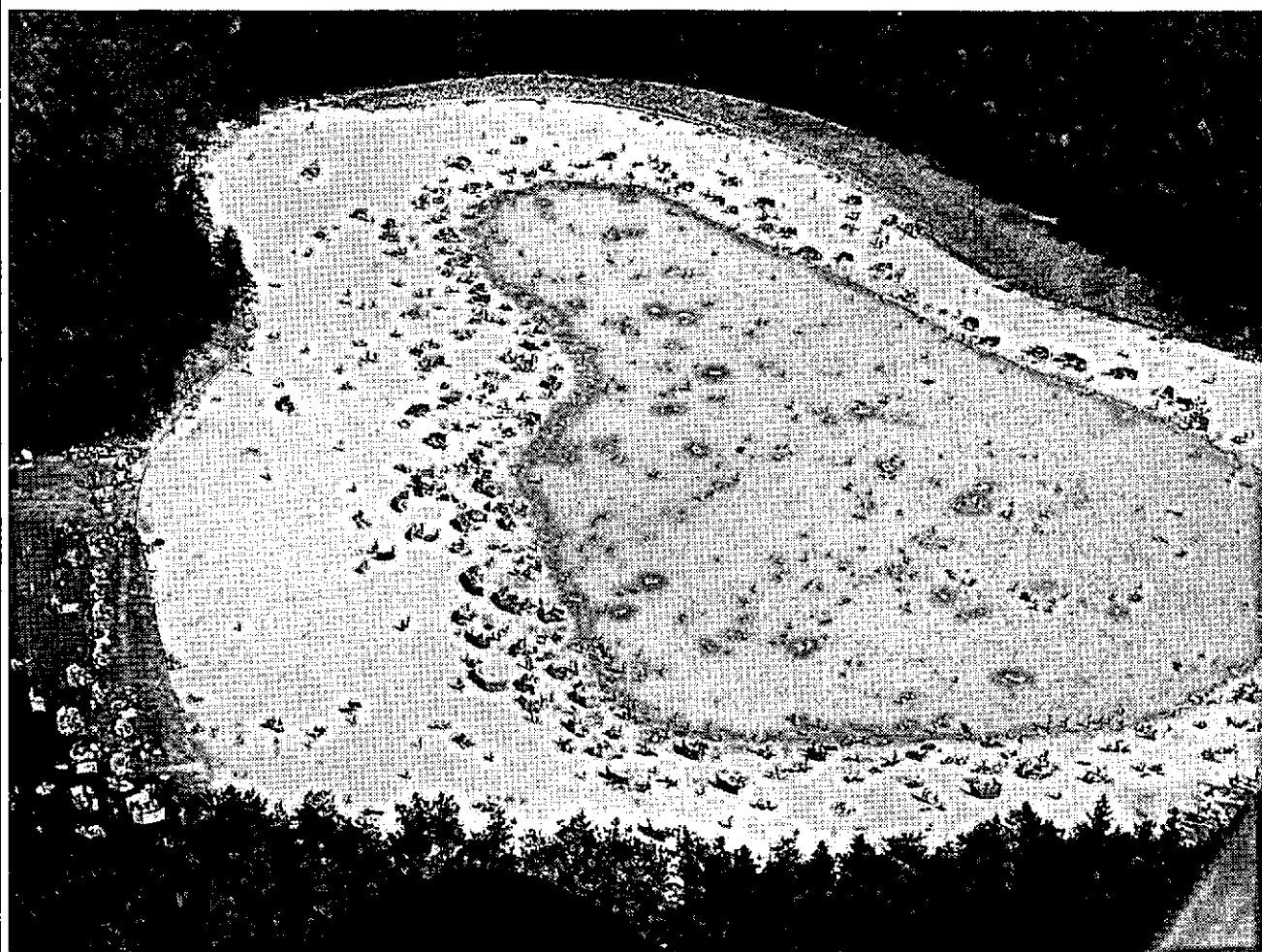
De wijze waarop het toegepast wetenschappelijk onderzoek functioneert brengt nogal eens speciale problemen met zich mee. Ik heb getracht hiervan een analyse te maken vooral voor wat betreft het kwalitatieve onderzoek. Het kwalitatieve onderzoek berust meestal op enquêtetechnieken, omdat het om niet waarneembare gegevens gaat die dus aan de persoon moeten worden gevraagd. Het is bij het kwalitatief onderzoek bijvoorbeeld van belang te weten met wie men te doen heeft, dat wil zeggen een persoonsbeschrijving naar sociale variabelen. Voor wat betreft onderzoek dat wordt gehouden op een recreatieobject dienen zich vragen aan zoals:

- hoe waardeert de recreant de recreatievoorzieningen
- heeft hij bepaalde wensen ten aanzien van deze voorzieningen

- hoe frequent en onder welke omstandigheden bezoekt hij de voorzieningen
  - welke moeite moet hij zich voor zijn recreatie getroosten bijv. rij-afstanden
  - hoe is hij geïnformeerd over de recreatiemogelijkheden
- etc. etc.

Een andere benadering van het recreatieverschijnsel is die van de materiaalverzameling door middel van o.a. een systeem van persoonlijke waarnemingen, of via mechanische weg waarvoor heel vaak pneumatische verkeerstellers worden gebruikt. Dit verzamelen van telgegevens wordt aangeduid als kwantitatief onderzoek. Ook het opnemen van enkele eenvoudige persoonsdata door middel van een enquête - een voorbeeld hiervan is het vastleggen van herkomst - en bestemmingsgegevens in het kader van een verkeersonderzoek - kan als kwantitatief onderzoek worden aangeduid.

Brengt het type kwantitatief onderzoek bijna



Speelvijver 't Nije Hemelriek in de boswachterij Gleten-Borger.

uitsluitend technische problemen met zich mee, bij het kwalitatief onderzoek zijn ook problemen te verwachten die ontstaan uit verschillen van inzicht tussen opdrachtgever en onderzoeker over de interpretatie van de probleemstellingen waarvoor het onderzoek wordt opgezet.

Alvorens hierop in te gaan wil ik echter eerst mijn kanttekeningen bij het kwantitatieve onderzoek voltooien.

### Het kwantitatieve onderzoek

Het kwantitatieve onderzoek levert weinig of geen problemen op aangaande de doelstellingen. Het verkregen cijfermateriaal kan echter wel op verschillende wijze worden aangewend.

In de eerste plaats kan cijfermateriaal steun geven aan beslissingen aangaande het te voeren recreatiebeleid. Het kan voorkomen dat een cijfermatige benadering in een discussie over een te voeren beleid zeer doorslaggevend werkt.

Ten tweede kan dit materiaal de zwaarte aangeven van de te nemen beheersmaatregelen die dienen voor een goede geleiding van het publiek op recreatieobjecten.

Ten derde kunnen cijfers in de vorm van trends – die zijn te construeren mits de verzameling van kwantitatieve onderzoeksgegevens in de tijd onder gelijke condities en door middel van gelijke onderzoeksmethoden heeft plaats gevonden – gebruikt worden voor het schetsen van ontwikkelingslijnen in de toekomst.

Ten vierde is het gewoon nuttig dat indien men een kwalitatief onderzoek gaat opzetten om kennis te nemen van de omvang van een bepaald recreatieverschijnsel via het cijfermateriaal. Voor het bepalen van een steekproef voor een kwalitatief onderzoek is het zelfs noodzakelijk dat men over kwantitatieve gegevens beschikt.

Ik ga dan verder maar voorbij aan de vele andere functies die het cijfermateriaal kan hebben zoals bijvoorbeeld voor publicistische en mogelijk ook propagandistische doeleinden.

Bij de materiaalverzameling doen zich allerlei technische problemen voor. Een natuurgebied met veel toegangswegen levert bijv. onoverkomelijke moeilijkheden op, omdat met een te groot aantal waarnemingsposten moet worden gewerkt, hetgeen meestal te kostbaar is.

Tegenover de betrouwbaarheid van de persoonlijke waarneming staat de betrekkelijke onbetrouwbaarheid van de mechanische waarneming zeker als dit geschiedt door middel van pneumatische telapparatuur. Afgezien van allerlei storingen die kunnen optreden helpt het publiek heel vaak nog een handje mee om het aantal foutieve registraties op te voeren door de telsingangen met de voet te bewerken. Het

is dan ook nodig dat een programma met de pneumatische telapparatuur wordt aangevuld met persoonlijke waarnemingen teneinde correctiefactoren te bepalen.

Het Staatsbosbeheer is een van de vele organisaties in Nederland dat gebruik maakt van deze mechanische waarneming. In het volgende staatje wordt aldus verkregen cijfermateriaal gepresenteerd ingedeeld naar seizoensvariabele. Dergelijke indelingen kunnen worden gemaakt omdat een teller voor een periode van een jaar wordt geplaatst.

Het gemiddelde autobezzoek op zon- en feestdagen in voor-, hoog- en naseizoen aan enkele boswachterijen en de eventueel daarin gelegen concentratiepunten.

objecten	data		
	mei 1971	juli 1971	septem- ber 1971
Boswachterij Hardenberg			
De Oldemeyer	1868	1667	503
Boswachterij Staphorst	geen		
	opname	1036	827
w.v. naar De Zwarte Dennen	1125	940	328
Boswachterij Nunspeet	1842	1427	962
w.v. naar de Zandenplas	692	827	267
Boswachterij Ommen	geen	706	535
	opname		

De telactiviteiten bij het SBB worden thans herhaald op basis van een drie jaren cyclus met het oogmerk trendgegevens te verzamelen.

Van de verschillende methoden gebruikt bij het kwantitatief onderzoek wil ik tenslotte nog even kort ingaan op het tellen door slechts van luchtfoto's. Het is duidelijk dat hiervoor slechts recreatieobjecten in aanmerking komen waar veel open ruimte is zoals speelvelden. Het resultaat van zo'n luchtfoto wordt getoond in bijgaande opname van de speelvelder in de boswachterij Gieten-Borger.

Verhelderende informatie over het werken met de methode van luchtfotografie is te vinden in het deelrapport van de stedenbouwkundige studiegroep "plassengebied in het hart van Holland" van de Technische Hogeschool te Delft getiteld "over kaag, braassem en westeinder" – een recreatieonderzoek met behulp van luchtfoto's, enquêtes en tellingen, Delft 1970.

### Het kwalitatieve onderzoek

Binnen het kwalitatieve onderzoek ziet de onderzoeker zeer duidelijk mogelijkheden om voor hem sociologisch relevante problemen aan de orde te stellen. De vraag is echter in hoeverre een dergelijk

uitgangspunt is te rijmen met de doelstellingen van het toegepast wetenschappelijk onderzoek. Dit zal ongetwijfeld voor iedere studie anders liggen, maar zeker is dat opdrachtgever en onderzoeker overleg moeten plegen over de mogelijkheden om binnen de onderzoeksopdracht ruimte te laten voor specifieke sociologische vraagstukken die de onderzoeker relevant acht. Het is zelfs zeer goed mogelijk dat uit dit overleg blijkt dat deze extra inbreng uitstekend past in het kader van de opdracht; het omgekeerde is net zo goed mogelijk.

Echte problemen gaan zich pas voordoen indien de opdrachtgever onvoldoende in staat is om zijn onderzoekswensen kenbaar te maken en de onderzoeker nalaat de bedoelingen van de opdrachtgever alsnog duidelijk te maken. In de voorbereidende fase van het onderzoek komt in zo'n geval een exacte formulering van de probleemstelling onvoldoende over. Intensief contact tussen opdrachtgever en onderzoeker over de opzet en uitvoering van het onderzoek, mede in verband met de kostenfactor, vormt nog geen garantie dat deze exacte formulering dan wel zou worden gevonden. Het vinden van deze formulering moet nl. onderwerp zijn van een gerichte discussie. In de gevallen dat dit wordt nagelaten is de kans op een voor de opdrachtgever teleurstellend eindresultaat van de studie vrij groot.

Een tweede mogelijke fout die kan optreden is dat de onderzoeker te weinig op de hoogte is met de beleidsuitgangspunten van de organisatie waarvoor hij een opdracht uitvoert en hoe dit beleid wordt geconcretiseerd in de wijze waarop allerlei taken worden uitgevoerd. Meer inzicht hierover zal tot een betere identificatie van de problemen leiden die moeten worden onderzocht. Ook zal hij dan in de fase van de rapportering van het onderzoeksmateriaal mogelijkheden zien om vanuit zijn studie adviezen op te stellen. Alleen maar een analyse geven van de feiten kan puur wetenschappelijk zeer verantwoord zijn. Echter men mag toch van een socioloog verwachten dat hij op grond van zijn studie en kennis de onderzoeksfeiten op de juiste wijze weet te koppelen aan de normatieve uitgangspunten en de doeleinden van de organisatie waarvoor hij heeft gewerkt.

Ook al omdat hij in staat moet worden geacht om datgene wat de organisatie als zijn beleid ziet te evalueren in een breder verband, nl. het hele sociale en culturele bestel waar de organisatie deel van uit maakt.